उभयेद्युः, [स्] व्य (उभयोरह्नोः। सद्यःपरुदिति उभयादेद्युस् निपातितः।) उभयदिनम्। इत्यमरः॥ (यथा, ऐतरेयब्राह्मणे। ५। २९॥
"अग्निहोत्रमुभयेद्युरुह्यत"॥)

उम्, व्य, (उङ् शब्दे + डुम्।) रोषः। अङ्गीकारः। प्रश्नः। इति मेदिनी॥ क्रोधवर्जितः। इति शब्दरत्नावली॥

उमा, स्त्री, (उ भो मा तपस्यां कुर्व्विति। यथा, "उमेति मात्रा तपसो निषिद्धा पश्चादुमाख्यां सुमुखी जगाम"। इति कुमारोक्तेः। यद्वा ओर्हरस्य मा लक्ष्मीरिव। उं शिवं माति मिमीते वा। आतोऽनुपसर्गेति कः। अजादित्वात् टाप्। अवति ऊयते वा उङ् शब्दे "विभाषा तिलमाषोमेति"। ५। २। ४। निपातनात् मक्॥) दुर्गा। (यथा, कुमारे। ३। ६७।
"उमामुखे बिम्बफलाधरोष्ठे
व्यापारयामास विलोचनानि"॥)
अतसी। कीर्त्तिः। हरिद्रा। कान्तिः। इति मेदिनी॥ शान्तिः। इति शब्दरत्नावली॥ तन्नामव्युत्पत्तिर्यथा।
"यतो हि तपसे पुत्रि वनम् गन्तुञ्च मेनका।
उमेति तेन सोमेति नाम प्राप तदा सती"॥
इति कालिकापुराणे ४२ अध्यायः॥

उमाकटः, पुं, (उमाया रजः। उमा "अलाबूतिलोमाभङ्गाभ्यो रजस्युपसंख्यानम्" इति कटच्।) उमाधूलिः। इति व्याकरणम्॥ मसिनार धूला इति भाषा।

उमागुरुः, पुं, (उमाया गुरुः पिता। सती दक्षयज्ञे शिवनिन्दाश्रवणात् योगविमुक्तदेहा हिमालयात् मेनकागर्भे सम्भूतेति पौराणिकी कथात्रानुसन्धेया।) हिमालयपर्व्वतः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

उमाचतुर्थी, स्त्री, (उमायाश्चतुर्थी। उमाजन्मतिथित्वादस्याः तथात्वम्। ज्यैष्ठशुक्लचतुर्थी। यथा,
"ज्यैष्ठशुक्लचतुर्थ्यान्तु जाता पूर्व्वमुमा सती।
तस्मात् सा तत्र संपूज्या स्त्रीभिः सौभाग्यवृद्धये"॥
इति संवत्सरकौमुदीधृतब्रह्मपुराणवचनम्॥

उमापतिः, पुं, (उमायाः पतिः।) शिवः। इत्यमरः॥ (यथा, महाभारते १४। संवर्त्तमरुत्तीये। ८। १
"तप्यते तत्र भगवान् तपो नित्यमुमापतिः"॥)

उमावनं, क्ली, (उमायाः प्रीतये वनमिव।) पुरविशेषः। तत्पर्य्यायः। देवीकोटः २ कोटीवर्षम् ३ बाणपुरं ४ शोणितपुरं ५। इति हेमचन्द्रः॥

उमासुतः, पुं, (उमायाः सुतः पुत्रः।) कार्त्तिकेयः। इति हेमचन्द्रः॥

उमेशः, पुं, (उमाया ईशः पतिः।) महादेवः। इति हेमचन्द्रः॥

उम्बरः, पुं, (उम् इत्यव्यक्तशब्दं बृणातीति। उम् + वृ + अच्।) द्वारोर्द्ध्वकाष्ठम्। तत्पर्य्यायः। गृहावग्रहणी २ देहली ३ अम्बरः ४ उदुम्बरः ५। इति हेमचन्द्रः॥ (गन्धर्व्वविशेषः। यथा, हरिवंशे पारिजातहरणे। १२९। १४।
"उम्बरस्तुम्बुरुश्चैव जग्मुरन्ये च षड्गणान्"॥)

उम्भी, स्त्री, (उम् क्रोधवर्ज्जितं स्वभावं वाति प्राप्नोतीति। उम + वा + क। पृषोदरादित्वात् वस्य बः।) अर्द्धपक्वज्वलानलसंभृष्टयवगोधूममञ्जरी। अस्या गुणाः। कफप्रदत्वम्। बलकारित्वम्। लघुत्वम्। पित्तानिलापहत्वञ्च। इति भावप्रकाशः॥

उम्भ, प, ग, पूर्णे इति कविकल्पद्रुमः। (तुदां-परं-सकं-सेट्।) उन्भ इति च पाठः॥

उग्घं, क्ली, (उमाया अतस्या हरिद्राया वा क्षेत्रम्। उमा + "विभाषा तिलमाषोमाभङ्गाभ्यः"। ५।२।४। इति यत्।) औमीनम्। अतसीक्षेत्रम्। हरिद्राक्षेत्रञ्च। इति भरतो द्विरूपकोषश्च॥

उर, गतौ। सौत्रधातुरयम्। इति कविकल्पद्रुमः। (परं-सकं-सेट्।) पञ्चमस्वरादिः। उरसः। इति दुर्गादासः॥

उरः, [स्] क्ली, (इयर्त्ति। ऋ गतौ। "अर्त्तेरुच्च" ।४।१९४ इति उणादिसूत्रेण असुन् उरादेशः किच्च।) वक्षःस्थलम्। इत्यमरः॥
(यथा, रघुः १०। १०।
"कौस्तुभाख्यमपां सारं बिभ्राणं वृहतोरसा"।
तथा, माघे ७।२२।
"उरसि सरसपादलेखा
प्रतिमतयानुययावसंशयानः"॥)
तत्पर्य्यायः। वक्षः २ वत्सम् ३ क्रोड़म् ४ हृत् ५ भुजान्तरम् ६। इति राजनिर्घण्टः॥

उरः [स्] त्रि, (ऋ + असुन् + उरादेशः किच्च।) उत्तमः। श्रेष्ठः। इति मेदिनी॥

उरःसूत्रिका, स्त्री, (उरसः सूत्रमिव। इवे प्रतिकृतावेति कन्।) मुक्तारचितहारः। इत्यमरः॥

उरगः, पुं, (उरसा गच्छतीति। उरसो लोपश्चेति डप्रत्ययः सकारलोपश्च।) सर्पः। इत्यमरः॥ (अङ्गुलीवोरगच्छता"। इति रघुः १। २८।) सीसकम्। इति राजनिर्घण्टः॥

उरगस्थानं, क्ली, (उरगाणां सर्पाणां स्थानम्।) पातालम्। इति शब्दरत्नावली॥

उरगाशनः, पुं, (उरगान् सर्पान् अश्नातीति। उरग + अश् + ल्यु।) गरुड़पक्षी। इति जटाधरः॥ ("खावासभागमुरगाशनकेतुयष्ट्या"। इति माघः। ५। १३॥)

उरङ्गः, पुं, (उरसा गच्छतीति। उरस् + गम् + ड। निपातनात् सिद्धम्।) उरङ्गमः। इत्यमरटीकायां रायमुकुटः॥

उरङ्गमः, पुं, स्त्री, (उरसा गच्छतीति। उरस् + गम् + खच्।) सर्पः। इति व्याकरणम्॥

उरणः, पुं स्त्री, (ऋ + "अर्त्तेः क्युच्च" ।५।१७। इति उणादिसूत्रेण क्युच् उत्वं रपरत्वञ्च।) मेषः। इत्यमरः॥ (यथा, ऋग्वेदे २। १४। ४। "यः उरणं जघान नवचखाणं नवतिञ्च बाहून्"। तथा हरिवंशे २६। २९।
"उत्सृष्टावरणौ दृष्ट्वा राजा गृह्यागतो गृहम्॥)
मेघः। इति उणादिकोषः॥

उरणाक्षः, पुं, (उरणस्य मेषस्याक्षीवाक्षि यस्य। तत्तुल्यपुष्पत्वात् तथात्वम्। अह्नादर्शनादित्वच्॥) वृक्षविशेषः। रुड़ाँचि इति भाषा। चाकुन्दा इति केचित्। तत्पर्य्यायः। प्रपुन्नाड़ः २ रुड़गजः ३ दद्रुघ्न ४ चक्रमर्द्दकः ५ रुद्धाटः ६। इत्यमरः॥ उरणाख्यः ७ प्रपुन्नडः ८ प्रपुनाड़ः ९। इति तट्टीका॥ (अस्य गुणादयः रुड़गजशब्दे ज्ञातव्याः॥)

उरणाक्षकः, पुं, (उरणाक्ष + स्वार्थे कन्।) उरणाक्षवृक्षः। इति शब्दरत्नावली॥

उरणाख्यः, पुं, (उरणस्य मेषस्य आख्या इव आख्या यस्य।) दद्रुघ्नवृक्षः। इत्यमरटीकायां स्वामी॥

उरणाख्यकः, पुं, (उरणाख्य + स्वार्थे कन्।) दद्रुघ्नवृक्षः। इति शब्दरत्नावली॥

उरभ्रः, पुं, स्त्री, (उरु कठोरं भ्रमति। भ्रमु चलने। अन्येभ्योऽपीति डः। पृषोदरादित्वात् साधुः।) मेषः। इत्यमरः॥ (मेषशब्देऽस्य गुणादिकं ज्ञेयम्॥)

उररी, व्य, (व्ये + बाहुलकात् ररीक्। सम्प्रसारणञ्च।) स्वीकारः। विस्तारः। इत्यमरः। (यथा, साहित्यदर्पणे २य परिच्छेदे। "इति काव्यनिकं भेदमुररीकृत्य"॥)

उररीकारः, पुं, (उररीकरणम्। उररी + कृ + घञ्।) अङ्गीकारः। इति जटाधरः॥

उररीकृतः, त्रि, (उररी + कृ + क्त।) अङ्गीकृतः। विस्तृतः। इत्यमरः॥

उरश्छदः पुं, (उरो वक्षःस्थलं छाद्यतेऽनेनेति। उरस + छद + घ।) कवचः। इत्यमरः॥ (रामायणे ३ काण्डे। "काञ्चनोरश्छदास्त्वेमे पिशाचवदनाः खराः॥)

उरसिजः, पुं, (उरसि वक्षःस्थले जायते। उरस् + जन् + ड। सप्तम्या अलुक।) स्त्रीस्तनः। इति हलायुधः॥ (यथा, रामायणे।)
"परिपस्पृशिरे चैनं पीनैरुरसिजैर्मुहुः"॥)

उरसिलः, त्रि, (प्रशस्तं अतिशयितं वा उरो वक्षो यस्य। उरस् + इलच्।) प्रशस्तवक्षोयुक्तः। इत्यमरः॥

उरस्कटः, पुं, (उरः कट्यतेऽनेन। उरस् + कट + क।) बालयज्ञोपवीतकम्। बुकवाछाड़ इति ख्यातम्। पञ्चवटश्च तत्पर्य्यायः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

उरस्त्राणं, क्ली, (उरसस्त्राणं भवत्यस्मात्।) वक्षस्त्राणकवचम्। तत्पर्य्यायः। नागोदरम् २। इति हारावली॥

उरस्यः, त्रि, (उरसा निर्म्मितः। उरस् + यत्।) औरसजातः। इत्यमरः॥

उरस्वान्, [त्] त्रि, (प्रशस्तमतिशयितं वा उरो वक्षःस्थलं यस्य। उरस् + मतुप् + मस्य वः।) प्रशस्तवक्षोयुक्तः। तत्पर्य्यायः। उरसिलः २। इत्यमरः॥

उरी, व्य, (वयतेरीक् बाहुलकात् सम्प्रसारणञ्च।) स्वीकारः। विस्तारः। इत्यमरः॥
(यथा रघौ १५॥ ७०।
"उरीकृत्यात्मनो देहं राज्यमस्मै न्यवेदयत्"॥)

उरीकृतः, त्रि, (उरी + कृ + क्त।) अङ्गीकृतः। विस्तृतः। इत्यमरः॥

उरुः, त्रि, (उर्णोति। ऊर्णु + "मृतृति ऋस्वश्च"